

'Nog steeds als vrienden bij elkaar'

Gisèle d'Ailly-van Waterschoot woont nog steeds in één huis met twee voormalige onderduikers.

DOOR HILDE PACH

Gisèle d'Ailly-van Waterschoot van der Gracht (85) verblijft het liefste in haar reusachtige, lichte atelier, boven in haar huis aan de Herengracht 401. Ze schildert er nog elke dag, vooral grote, surrealistisch aandoende werken. In dit huis huurde ze in 1938 één verdieping, vuil en uitgewoond, maar met een fantastisch uitzicht. Hier verschaft ze tijdens de oorlog onderdak aan tal van joodse jongens. Daarvoor krijgt ze nu de Yad Vashem-onderscheiding, aangevraagd door twee voormalige onderduikers, die in hetzelfde huis wonen.

Gisèle d'Ailly bracht haar jeugd grotendeels in Amerika door, later ging ze naar Parijs om te schilderen. Toen haar ouders naar Limburg verhuisden, ging zij hen achterna en ging werken bij glazenier Joep Nicolas. Daar maakte ze kennis met een groepje kunstenaars en schrijvers, onder wie Adriaan Roland Holst. Nicolas

druk van zijn verhaal. Ik zei: als u ooit hulp nodig heeft, laat het me dan subtief weten."

"In 1942 was het zo ver. Het verblijf in de school werd te gevaarlijk en Frommel vroeg of hij hier een paar jongens kon onderbrengen. Ik had maar twee kamers, maar al snel had ik hier vier of vijf jongens. Sommigen

'Ik nam expres geen meisjes'

bleven lang, anderen maar even. Later kwam Frommel hier zelf ook wonen. Ik nam expres geen meisjes, ik was bang dat dat problemen zou geven in zo'n kleine ruimte. Voor mij was het eigenlijk heel natuurlijk; ik ben thuis met drie broers opgegroeid.

sche piano. Ik dacht: als ze nu een hond bij zich hebben, zijn ze verloren, maar goddank kwamen ze zonder hond. Op een dag kwam de Gestapo binnen voordat de jongens zich hadden kunnen verstoppen. Een Gestapoman pakte de onderduiker Claus Bock bij de schouder. Frommel deed snel de keukendeur dicht, waardoor de anderen niet meer zichtbaar waren. Toen ging hij voor de Gestapo-agent staan, keek hem strak in de ogen en zei: 'Das können Sie nicht tun'. Daarop haalde de man de hand van de schouder en liet hij ons verder ongemoeid."

Toch kwam niet iedereen heelduidt de oorlog door. Percy Gothein, een oudere vriend van Frommel, die af en toe op de Herengracht verbleef, Vincent Weyand, de zoon van een Bergense schilder en Simon van Keulen werden opgepakt bij verzetsactiviteiten. Gisèle deed moedige pogingen hen uit de gevangenis te krijgen, ze blufte zelfs Willy Lages en Joseph Kotalla af, maar tevergeefs. Alleen Van Keulen overleefde, door uit de trein te springen. Zelf maakt d'Ailly

Vijfentwintig keer Yad-Vashem

In de aula van de Universiteit van Amsterdam aan het Spui vindt donderdag 26 februari een groots gebeuren plaats. De Israëlische ambassadeur Yossi Gal reikt dan vanaf 15.00 uur aan 25 Nederlanders een Yad Vashem-onderscheiding uit. Ter gelegenheid van het vijftigjarig bestaan van Israël is het aantal personen dat wordt onderscheiden, omdat zij tijdens de Tweede Wereldoorlog hebben geholpen joodse medeburgers te redden, dit jaar veel groter dan voorgaande jaren. Pers-attaché Iddo Moëd: "Het is mede aan deze mensen te danken dat Israël is ontstaan. Bij onze vijftigste verjaardag willen we hun onze dankbaarheid laten blijken."

Ambassadeur medewerkster Anne Dunkelgrün zegt dat het aantal aanvragen de laatste jaren stijgt. "Mensen die als kind ondergedoken hebben gezeten, gaan nu zo langzamerhand met pensioen en krijgen tijd om over hun leven na te denken. Ze realiseren zich dat de tijd dringt als ze hun onderduikers nog bij hun leven willen eren. Er zijn ook nog steeds mensen die nu pas horen dat het mogelijk is een onderscheiding aan te vragen.

Ten slotte zijn er redders die nooit van een onderscheiding wilden weten, maar daar nu anders over denken." In oktober 1996 beloofde minister E. Borst van VWS aan Yad Vashem een miljoen gulden voor de totstandkoming van een 'lexicon' waarin de namen en daden van alle Nederlandse onderscheiden worden vermeld. Borst verbond daaraan de voorwaarde dat dit Herinnerings- en

documentatiecentrum voor de Holocaust in Jeruzalem tot overinstemming moest komen met het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie (Riod) in Amsterdam om tot een wetenschappelijk verantwoord uitgaaf te komen. Volgens Borst waren de gegeven van Yad Vashem onvolledig en soms onjuist.

In Israël reageerde men aanvankelijk wat geprikkeld, maar inmiddels lijkt er sprake van een vruchtbare samenwerking. Riod-medewerker dr. Bart-Jan Flim leverde met tien medewerkers in opdracht van de Nederlandse regering aanvullend materiaal aan het Yad Vashem-team in Israël, dat geleid wordt door dr. Jozeph Michman, ex-Nederlander en ooit de eerste directeur van Yad Vashem. Flim controleert of het Israëlische materiaal tegenstrijdigheden vertoont met het Nederlandse en schrijft zelf vierhonderd lemma's. De samenwerking verloopt naar zijn zeggen harmonieus.

Niet iedereen die in de oorlog goed werk heeft verricht, heeft een onderscheiding gekregen. De geredden leven niet allemaal meer, hebben er soms niet aan gedacht hun redders te eren, en soms weigeren de redders de onderscheiding. Flim doet zijn best hun toch de aandacht te geven die hun toekomst. Ze worden genoemd in de inleiding, terwijl bij de behandeling van onderscheiden leden van verzetsgroepen ook de niet-onderscheiden worden genoemd. Ook aan joodse verzetsmensen - die per definitie niet in aanmerking komen - wordt aandacht besteed. Het zal nog enkele jaren duren voordat het Nederlandse lexicon af is. Het zal uiteindelijk deel uitmaken van een lexicon over alle landen waar de jodenvervolgving heeft plaatsgevonden. Voor de uitgaaf hiervan heeft de Europese Unie deze maand een miljoen gulden toegezegd.

Gisèle d'Ailly in haar huis aan de Herengracht

FOTO: JAMES MARGELIA

emigreerde in 1938 met zijn gezin naar Amerika, weg van de dreigende oorlog. Gisèle zou meegaan, maar wilde haar ouders niet in de steek laten. Ze verhuisde met hen mee naar het Noordhollandse Bergen, maar, zo zegt zij: "Ik dacht: in Bergen kan ik mijn brood niet verdienen, ik heb een pied-à-terre in Amsterdam nodig." Dat werd de Herengracht 401.

D'Ailly bleef contact houden met Roland Holst. Ze vertelt verder: "Ik was een portret van hem aan het schilderen. Op een dag zei hij: Gisèle, ik kan morgen niet poseren, want ik krijg een Duitse vriend op bezoek, de dichter Wolfgang Frommel. Ik wil dat hij hem ook leert kennen. De volgende dag kwam Frommel, met twee joodse jongens die uit Duitsland gevlucht waren. Frommel was zelf niet joods, maar vond het zo vreselijk wat er allemaal gebeurde, dat hij zich voor honderd procent inzette om te helpen. Hij had contact met de Quakerschool in Ommen, een kostschool waar gevluchte joodse jongens en meisjes terecht konden. Ik was diep onder de in-

Eén meisje dook wel af en toe een tijdje bij ons onder. Zij sliep dan bij mij in mijn smalle bedje. Zij is kort na de bevrijding in zee verdronken."

"De meeste jongens moesten een paar jaar onafgebroken binnen blijven. Dat is toch vreselijk op die leeftijd. Dat ze niet gek zijn geworden, is te danken aan Frommel. Hij heeft ze als een privé-professor geestelijk beziggehouden met literatuur, met poëzie. Hij maakte de hele klassieke

geen woorden vuil aan haar redingspogingen, maar het staat uitgebreid beschreven in het boek van onderduiker Claus Victor Bock: *Untergetaucht unter Freunden. Ein Bericht 1942-1945 Amsterdam* (Castrum Peregrini Presse, Amsterdam 1989).

D'Ailly wilde geen lid worden van de Cultuurkamer en voorzag in haar onderhoud met clandestiene opdrachten. "Ik was veel onderweg om aan eten te komen. Om de paar we-

geworden. Alle jongens waren literair begaafd. Claus Bock studeerde germanistiek en werd al snel hoogleraar in Londen. Na zijn emigratie is hij tot mijn grote vreugde weer hier in huis komen wonen. Manuel Goldschmidt was half-joods. Hij hoefde niet voortdurend onder te duiken. Hij is hier na de oorlog in huis gebleven en woont er nog steeds. Frommel heeft hier een pied-à-terre gehad tot aan zijn dood in 1986 op 84-jarige leeftijd."

Sinds 1958 is het hele pand in het bezit van d'Ailly. Sinds 1950 is daarin ook de Duitstalige uitgeverij Castrum Peregrini gevestigd, opgericht door een aantal van de vrienden, onder wie Frommel. Castrum Peregrini was een kruisvaardersburcht op weg naar Jeruzalem. Frommel noemde het huis zo in de oorlog. Manuel Goldschmidt is tot op de dag van vandaag directeur van de uitgeverij.

D'Ailly zelf kreeg kort na de oorlog de opdracht als binnenhuisarchitect alle Amerikaanse ambassades in Europa opnieuw in te richten. Maar na twee jaar besloot ze weer te gaan

'Frommel maakte de klassieke Griekse wereld voor ons levend'

Griekse wereld voor ons levend."

Een paar maal werd de woning door de Gestapo bezocht, maar nooit is er iemand ontdekt. D'Ailly: "We hadden een geheime vliering, waar de jongens zich verborgen. Eén keer verstopte iemand zich onderin de elektr-

ken ontmoette ik de broer van Roland Holst. Die wist dat ik met iets bezig was, maar je vroeg niets in de oorlog, dan kon je elkaar ook niet verraden. Hij nodigde me altijd uit voor een kop koffie en een boterham in de stad en als we afscheid namen, stopte hij wat

Geëerd worden als Rechtvaardigen onder de Volkeren: Gisèle d'Ailly-van Waterschoot van der Gracht, Johanna M. Bakker Tobias, Thérèse Barkhuysen-Wolters (postuum) en Herbert F. Barkhuysen, Anna Catharina (Cato) Hermans-Opheij (postuum), Abraham Hijmans (postuum), Dirk Hoogenboom (postuum), Antonius H.B. Hoogen en Johanna C.M. Hoogen-Galema (beiden postuum), Henk Kluyvers, George Mastenbroek (postuum) en Johanna M. Mastenbroek-van Damme, Gerard C. Molewijk en Grietje Molewijk-Jelgersma (beiden postuum), Jan van Severen en Johanna van Severen-van Raalte (beiden postuum), Thomas Wackers (postuum), Jan Vloedgraven en Everdina Vloedgraven-Bouwhuis (beiden postuum) en Albert Warmelink en Martina G. Warmelink-Vloedgraven.